

har en materialskala som närmast motsvarar en ekvidistant skala. Lundberg menar att denna grundstämning eventuellt sammanfaller med ett äldre svenskt/norskt tonspråk. Flöjten var vid insamlandet sprucken, i det närmaste ospelbar, och därför konstruerades en kopia som efter en del justeringar blev fullt spelbar. Lundberg kommer fram till att originalflöjten troligen var ett mindre lyckat exemplar, bl.a. med hänvisning till en historia som berättade att konstruktören inte hade varit riktigt nöjd med sin skapelse. Mot bakgrund av detta beskrivs också själva tillverkningsprocessen i en jämförelse mellan då och nu. I artikeln diskuterar Lundberg även teorier om förhållningssätt till ”revivalprocessen”, dvs. själva återskapandet av det historiska objektet. Han ser bl.a. denna process som ett växelspel mellan tre aktörer inom området: *Göraren*, *Vetaren* och *Makaren*, vilka förvisso inte alltid entydigt skiljer sig från varandra.

Vad kan dragspelet säga oss? Den frågan ställer Stefan Bohman. I introduktionen diskuterar han ett intressant ämne, nämligen spänningen mellan det *materiella* och *immateriella* kulturarvet. Medan faktiska musikinstrument tillhör det förra begreppet blir de ljudande avtrycken en representant för det senare. Bohman betonar att de flesta museer idag är förvånansvärt ”tysta”; musikens kulturarv blir med andra ord gärna utställt som ett stumt konstföremål och mer sällan som ett klingande exempel. Han saknar även samhällsperspektivet, dvs. vad musikinstrumenten kan säga oss utöver deras fysiska aspekter. Han definierar sekelskiftets dragspel dels som ett *dansinstrument*, dels som ett *hemmainstrument* med betydelse för musikaliteten uttryckt av arbetare, drängar, och torpare. I artikeln diskuterar han vidare ”drängspelet” som symbol gällande utarmningen av den ”goda” folkmusiken – med andra ord den spänning som skapades mellan en kulturelits estetiska åsikter å ena sidan och den faktiska musikutövningens betydelse å den andra.

Bokens nionde artikel behandlar ett ämne som känns uppfriskande i ett sammanhang av mer traditionell instrumentforskning. Krister Malm och Gunnar Ternhag beskriver i Hur skivspelaren blev ett musikinstrument senare tiders elektroniska instrument ur ett lite annorlunda perspektiv. Oftast tänker vi oss de elektroniska instrumenten som datorstödda i form av synthesizers etc., men författarna vill med artikeln visa på en annan aspekt av dessa fenomen. Malm och Ternhag exemplifierar afro-amerikansk rap och dess utvecklingskällor, bl.a. jamaicansk toast-reggae, som en musik där rytm och klangfärg i viss mån är viktigare ingredienser än t.ex.

fixerad tonhöjd och harmonik. Malm och Ternhag menar att denna musik i kombination med dess funktionella sammanhang, dansen, passar utmärkt för att utvecklas och spelas i ett ”soundsystem”, dvs. en utvecklad musikspelare med möjlighet att redigera musiken genom pålägg av effekter, överlappande av musikspår samt med möjlighet att pratsjunga genom tillkopplad mikrofon. ”Soundsystemet” – hela det elektroniska arrangemanget i kombination med den musikaliska funktionen – tolkas i detta fall bli likställt med ett slags komplext musikinstrument.

HansErik Svensson avslutar en läsvärd och ämnesvarierad bok med sin artikel En död cembalo berättar, vilken kan sägas ha sin utgångspunkt i den klassiska organologin. Artikeln försöker att utgå från de gamla *instrumentbyggarnas perspektiv*. Svensson menar att den kunskap som dessa hantverkare hade sällan ses i dokument, vilket dels beror på den muntliga traditionen inom instrumentbyggarskrået, dels troligen även på en rådande konkurrenssituation vilken gjorde att uppgifter gärna hemlighölls. För att förstå varför äldre musikinstrument är konstruerade på ett visst sätt behövs noggranna mätningar av de föremål som finns bevarade. I artikeln beskriver Svensson ett exempel vilket avser en bevarad cembalo som konstruerades i Stockholm år 1748 av Philipp Jacob Specken. Instrumentet är numera i dåligt skick och saknar reell spelbarhet. Instrumentet har därför mätts upp noggrant i syfte att återskapa en fullt spelbar kopia. För att få en djupare förståelse för hur originalet kan ha klingat, i jämförelse med mer moderna klangideal, gjordes ingående studier på originalets ”dockor”, dvs. där taggen som knäpper till strängen är fastsatt. Det visade sig att originalinstrumentets dockor var i gott skick och vidare gjordes den bedömningen att deras inställning motsvarade dåtidens klangideal. Med stor sannolikhet härstammade dockornas inställning från tiden för instrumentets byggande.

Patrik Sandgren, Lund

Maria Sundkvist: *Klassens klasser: Gymnasieföreningar i läroverk och gymnasieskolor 1846–1996*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2006. 187s., ill. ISBN 91-7203-734-2.

”Vad händer när en skolform förändras från att vara ett exklusivt system, till att vara öppet för i stort sett alla i en viss ålder?” frågar skolhistorikern Maria Sundkvist. Enligt det utbildningssociologiska paradigmet följer

är det ungdomarna själva som formar skolans vardagliga liv och gestaltar symboliska värden. Hon kan konstatera att i 1990-talets sammanhållna gymnasieskola har den skolpolitiska jämlikhetsideologin undanskymts av särart och klasshierarkier. Svar på den inledande frågan måste sökas i historiskt perspektiv med tradition och förnyelse i skolsystemet och i ungdomstidens förändring. Sundkvist beskriver hur 1800-talets läroverk, en skola för borgerskapets söner, under 1900-talets första del gav tillträde för kvinnliga elever och breddades socialt. Hon hävdar dock att detta sker med fast förankring i manliga normer och borgerlig maktstruktur. Därmed betecknar hon hela gymnasieepoken som ett exklusivt system och hon använder ”elit” för att särskilt avgränsa den grupp som ”framgångsrikt reproducerat sig generation efter generation”. Hennes syfte är att belysa detta fenomen genom frivilliga gymnasieföreningar där ”identitet, socialt kapital och sociala skillnader skapas, befästs, fördjupas och reproduceras”.

Hennes studie gäller medlemskap i två aktiva föreningar i en viss stad. Den ena, med kodnamnet Harpan, instiftades 1864 och den andra, Fanan, 1939. Protokollsböcker och andra skriftliga dokument ger ingen översiktlig kronologi, men genom närläsning har författaren hämtat information och tolkat de samtidsbilder som medlemmar velat föra vidare till framtiden. Fasta regler förbjöd medlemmarna att berätta för utomstående om vad som hände i föreningen. Samtidigt framträdde föreningarna påtagligt i det offentliga rummet, vilket befäste ett gott anseende. Med stöd av skriftliga källor och senare intervjuer presenterar Sundkvist ”Ting och kläder som använts som symboler i föreningar 1870–1995”. Därmed markerades officiellt vilka elever som hade position som föreningsmedlemmar. I den inre samvaron skapades gemenskap med högborgerliga mäns umgängeskultur som modell. Under den hundra år långa läroverkstiden ger Harpans stadgar värdighet åt medlemskapet och avgränsar det gentemot andra. Särskilt tydligt framträder användningen av kön som uteslutande kategori. Medlemmarna reproducerade den rådande ordningen ännu vid mitten av 1900-talet. Under denna tid sökte sig vidgade grupper ur medelklassen till läroverken, där kunskaper och färdigheter inpräntades med tanke på framtida utbildning (se Frykman, *Ljusnande framtid*, 1998). Vi får emellertid inga notiser om karriärmedvetna föreningsmedlemmars hållningssätt till vardagsrutinerna i skolan. Intog de elitposition även då de var elever i klassrummet?

Föreningskulturen under gymnasieskolans första

decennier framgår i intervjuer med medlemmar på 1990-talet (Tema Barn, Linköpings universitet). Traditioner och värderingar gör sig gällande i modern utformning. Invalsprocedurer har sin nedärvda dramaturgi. De som blivit utvalda genom föreningens rådslag har att genomgå en hemlig, skrämmande och ofta skändande ”rite de passage” som nyskapar deras personlighet till delaktighet.

Kvinnliga gymnasister – som var uteslutna – bildade en egen förening. Informanterna antyder ett öppnare hållningssätt vid inval samtidigt som de kan beskriva tester av privat och offentlig karaktär, både fysiskt och psykiskt utmanande. Vita skjortor och prickiga slipsar samt kåpor var symboler som skilde de utvalda från icke-medlemmar. I sin framställning förbigår Sundkvist kvinnoföreningen och därmed den kvinnliga synvinkeln. Det är den hegemoniska maskuliniteten som behärskar dramaturgin. Under början av 1900-talet gällde det dock för de unga männen att lära sig artighet och belevnhet i samvaron mellan könen. Kärlek som romantisk dyrkan på avstånd frammanas genom skönlitteratur och i egna lyriska försök. Vid mitten av 1900-talet har helt andra inslag trängt in i föreningslivet. Medlemmar ägnar sig åt berättande kring sexuella orgier, skändning av kvinnor och undanskymda onaniakter. Sundkvist menar att denna genre befäste dold maskulinitet som motvikt till medlemmarnas gentlemannamässiga beteende i offentligheten. Enligt protokoll förekom också fiktiva rättegångar om påstådda sexuella våldshandlingar och annat vidrigt beteende. Sundkvists kommentar är att dessa protokoll om uppdiktad abnormitet haft till syfte att inskräpa vad som var heterosexuell normalitet. Hennes slutsatser kunde ha underbyggts med analys av fiktionsberättandet.

Iföreningsdramaturgin har kön, kropp och sexualitet laddats med betydelser, som borde ha satts in i en vidgad kulturell kontext. Som exempel vill jag nämna två etnologiska avhandlingar som finns med i referenslistan men inte inspirerat på det analytiska planet. Anna Sofia Lundgren visar med könsteoretiska resonemang hur identitetsarbete skapas i en spänningsfylld empiri (*Tre år i G. Perspektiv på kropp och kön i skolan*, 2000). Maria Bäckman har genomlyst gymnasisters tankar kring samliv och individualitet i könsteoretiskt perspektiv (*Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*, 2003).

En antiförening bildades med syftet att agera som motbild till de etablerade föreningarna. Medlemmarna företrädde olika ungdomsstilar och den som skulle väljas

in måste vara kompis med hela föreningen. Till avtalade intervjuer kom de i samlad grupp utan tanke på uppgjord tid, konstaterar Sundkvist och beskriver deras klädsel, hårfärg, frisyrier och smycken som en utmaning mot de etablerade föreningarnas korrekta klädstil. Liknande antibild finner hon i deras språkbruk. Föreningsnamnet "Ekströms", hämtat från ett chokladpuddingsmärke, associerar till något vardagligt och barnsligt i kontrast till de etablerades normer och val av namn som anknyt till musik. I intervjuerna presenterar medlemmarna sig som uppstickare, "så anti som möjligt", för att förringa de etablerade föreningarnas värdesystem. Detta hållnings-sätt ledde dock inte till att antiföreningen närmade sig elever på yrkesinriktade program. Tvärtom vädrar de tarvliga fördomar om arbetarungdomar och utestänger därmed dessa elever från kontakter trots att de finns inom samma skolbyggnad. Antiföreningen är alltså ännu mer avvisande då det gäller gymnasieskolans enhet.

Läroverkskultur och borgerlighet är begrepp som leder genom hela framställningen utan att preciseras genom skolans praktiker. Författaren inledde boken med målsättningen att se hur ungdomar "formar en skolas vardagliga liv". Det är därför förvånande att omformningen till gymnasieskolan inte tycks ha fått något genomslag i föreningsmedlemmarnas hållnings-sätt. Sundkvist poängterar att de studieförberedande programmen har sin historia i läroverket. Inom dessa har dock mycket hänt i kursinnehåll och arbetssätt. I skolans praktiker har sociala dialoger och samarbete fått stor betydelse. Sådana aspekter berörs inte i intervjuerna, där en enstaka kommentar gäller individuell satsning på skolarbetet. Alla ser till sin egen framtid på ett mer eller mindre allvarligt sätt, försäkrar informanten. Den stora frågan i författarens resonemang berör inte relationer inom programmen utan det faktum att gymnasieskolan som helhet är fast i traditionella klass- och könsmönster. Det står alltså klart att skolan misslyckats med att ge eleverna reella förutsättningar att välja mellan olika utbildningsvägar.

Fokuseringen på föreningslivets kulturella koder förklarar vad som förenar medlemmarna till ett "vi" och hur de skapar en bild av "de andra". Sundkvist har hämtat en bred empiri ur föreningsprotokoll och andra skriftliga källor och hon har använt intervjuer för att tematisera föreningslivet under gymnasieskolans epok. Genom föreningskulturen vill hon problematisera skolkulturens maktordning. Begrepp som exklusivt system, hierarkier, elit, borgerlighet m.fl. är beskrivande i ett ideologiskt perspektiv, men för att nå fram till värderingar, föreställ-

ningar och handlingsmönster krävs analytiska ingångar. Kulturanalys innefattar skiftande arbetssätt som skapar mening och sammanhang. Infallsvinklar och analysmetoder har närmast kultur- och samhällsvetenskap till varandra (se Ehn & Löfgren *Kulturanalys*, 2001).

Titeln *Klassens klasser* svarar inte riktigt till uppläggen. Klassdistinktioner är ett centralt tema då det gäller elevkategorier som möts i samma skolbyggnad men aldrig ingår i gemensam undervisning. Inom den grupp som eleverna kallar "min klass" kan skiktning tydligt märkas i elevernas studieprestationer. I enlighet med Bourdieus analys av den franska studentrevolten 1968 anser Sundkvist att värdet av studentexamen och gymnasiebetyg minskat. Det stämmer inte med akademiskt antagningssystem grundat på betygsmeriter, vilket är en tydlig gradering som påverkar hela gymnasietiden. Medan kön varit distinktion under tidigt 1900-tal blev flickors prestationer alltmer uppmärksammade under seklets senare del. Ideologiska nyckelord som jämlikhet och jämställdhet ändrar alltså innebörder i relationer mellan linjer och program också inom undervisningsgrupper. Föreningslivet kan här belysa vissa aspekter.

Förändringar i medlemmars attityder till vuxenkultur och ungdomskultur kan avläsas både i föreningsliv och skolarbete. Att lärares attityder till elever förändrats från auktoritet och disciplin till dialog och samverkan berörs inte i framställningen. Sambandet mellan föreningsliv och skola är en central fråga i Sundkvists resonemang. Med facit i hand kan vi begrunda den inledande frågan om vad som utkristalliserats i dikotomin mellan urval och öppenhet. Maria Sundkvist presenterar gymnasieskolan som ideologisk konstruktion. Vi befinner oss nu vid den tidpunkt då praktiker och resultat utkristalliserats.

Ingrid Nordström, Lund

Gudrun Nyberg: *Doktor Carlanders Göteborg. Folkliv, sjukdom och död 1793–1814*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2007. 428 s., ill., cd. ISBN 978-91-7331-1106.

Christoffer Carlander var prästson från Västergötland, född 1759, utbildad till läkare i Uppsala, och kom efter år som fattigläkare och skeppsläkare till Göteborg 1793. Han stannade i staden som stadsläkare och familjeläkare i drygt två decennier, innan han flyttade till Stockholm där karriären gick vidare. Han blev assessor i Sundhetskollegium och inkallades som expert vid särskilt svåra